

с учителями.

Ключевые слова: подготовка учителей, повышение квалификации, физика, творчество, задатки, способности, развитие творческих способностей, внеурочная работа, турнир юных изобретателей и рационализаторов, учитель физики, повышение квалификации, компетентности, ролевая игра, тренинг.

Davidenko P. A.

PHYSICS TEACHERS' TRAINING AND COMPETITIONS' ORGANIZATION
FOR YOUNG INVENTORS AND INNOVATORS

The article is devoted to the physics teachers' training for implementation in teaching practice new forms and methods of extracurricular work with pupils in particular to the tournaments for young inventors and innovators. For this purpose author proposes to use teachers' qualification improvement courses in the system of postgraduate pedagogical education.

It is introduced the special type of creative (inventive) problems solved through the invention. It is underlined the features of their solution, in particular, the patent search, for determined analogs and prototype of new technical solutions.

The author reveals the features of this form of work with teachers as actors; they work out the roles of training their pupils to take part in such tournaments. This is implemented in a role-playing game that takes place in accordance with the relevant rules and regulations.

It is also paid attention to the difficulties that can arise during such role-playing games. The author underlines the necessity to fulfill such kind of work with teachers. It is noted that the important and influential factor is a person's psychological characteristics.

The article will be useful for teachers, university teachers and researchers who are engaged in the organization and conduct of such activities.

Keywords: teacher training, professional development, physics, art, inclinations, creativity, creative abilities' development, extracurricular work, contest of young inventors and innovators, physics teacher, training, competence, role play, training.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 001.8:37.013:378.663

Давидова О. П.*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ
ЛІДЕРСЬКОГО СТИЛЮ СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються методологічні підходи виховання лідерського стилю студентів. Зазначається, що основу таких підходів становлять положення екзистенціалізму, у координатах якого виховання є педагогічним супроводом самореалізації особистості з орієнтацією на пошук вищих життєвих смислів; поведінкової теорії, теоретичних положень учень К. Левіна, Ф. Фідлера, Р. Лайкерта, Блейка-Моутона, Мітчела-Хауса, Врума-Єтттона про стилі управління та лідерства, теорії рис Р. Кеттела і Г. Айзенка; ситуативної теорії, теорії «внутрішніх меж» А. Печчеї. Серед інших обґрунтовуються історичний, генетичний синергетичний, ціннісний, діяльнісний, суб'єкт-суб'єктний, акмеологічний підходи у вихованні лідерського стилю студентів, а також метод природних наслідків і генерації моральної норми зсередини при формуванні когнітивного та емоційно-ціннісного компонентів лідерського стилю студентів.

Ключові слова: лідерський стиль, методологічні підходи виховання, екзистенціалізм, поведінкова теорія, теорія рис, теорія «внутрішніх меж».

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, глобальних терористичних загроз, екологічних викликів і зростаючої моральної кризи важливим є поєднання професійної підготовки майбутніх фахівців із вихованням у них ціннісної свідомості,

© Давидова О. П.

соціальношхвалюваної поведінки, громадської активності, відповідальності, організаторських та управлінських навичок, індивідуально-неповторної манери взаємодії з оточенням, способу маніфестації престижу власної персони, здатності згуртовувати людей навколо важливих цілей та досягати їх. Усі ці психологічні утворення можна позначити поняттям «лідерський стиль». Його виховання сьогодні слід віднести до ключових пріоритетів педагогічної науки. Прогрес у цій частині педагогічної реальності багато в чому залежить від правильного підбору й застосування методологічних підходів до виховання лідерського стилю.

Останніми роками з'явилася низка досліджень, присвячених вихованню різних психологічних утворень особистості, що забезпечують їй провідне становище у групі, виконаних українськими ученими (Д. Алфімов, О. Василькова, О. Косенчук, Ю. Кращенко, О. Маковський, Н. Мараховська, В. Мороз, А. Семенов, Р. Сопівник, Г. Тітова, В. Ягоднікова та ін.). У той же час аналіз літератури свідчить, що обґрунтування методологічних підходів до виховання лідерського стилю студентів не було предметом спеціальних педагогічних досліджень.

Метою статті є виділення та обґрунтування методологічних підходів до виховання лідерського стилю студентів.

Відомо, що методологія – це спосіб отримання інформації про досліджуване явище, часто її розуміють як сукупність методів. У педагогічному словнику за редакцією академіка М. Ярмаченка «методологію» інтерпретують як вчення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності [1, с. 316]. Часто методологію називають теорією наукового пізнання в конкретній галузі науки, вчення про принципи побудови, форми і способи науково-дослідницької діяльності [2, с. 498].

У межах методології дослідження нами будуть виділені відповідні підходи. Як зазначає І. Бех, поняття «підхід» консолідує найбільш загальні положення, систему приписів, правил (принципів), на основі яких організують і здійснюють освітній процес [3, с. 554]. Під підходами ми розуміємо думку, певний погляд, сукупність теорій, принципів і методів, за допомогою яких вивчаються об'єкти. Відомо, що головним завданням методології є розроблення наукових підходів. Методологічний підхід у вихованні можна трактувати як певний спосіб осягнення педагогічної реальності. Так само як методологію, методологічні підходи можна виділяти на різних рівнях.

Оберемо дедуктивний дискурс висвітлення методологічних підходів виховання лідерського стилю студентів. Спочатку розкриємо загальнофілософські підходи, у системі координат яких розглянемо виховання лідерського стилю, а відтак обґрунтуємо загальнонаукові й конкретнаукові підходи. До методологічних підходів філософського рівня віднесемо екзистенціалізм (від лат. *existentia* – «існування»), який передбачає виховний вплив у формі педагогічного супроводу варіанту самореалізації особистості студента в різних видах соціально значущої діяльності з позиції провідної особи, яка культивує лідерський стиль як індивідуальний неповторний спосіб впливу на оточення.

У цьому зв'язку лідерський стиль має базуватись на емоційному інтелекті, турботі про інших людей, відданому їм служінні на засадах християнської етики і моралі (Г. Марсель) [4]. Слід стимулювати у вихованців активну життєву позицію в боротьбі зі злом («зачумленістю» – А. Камю) [5]. Людина – це екзистенція з правом вибору, але кожна людина несе значну відповідальність не тільки за себе, власну індивідуальність, але й за всіх людей (Ж.-П. Сартр) [6]. Сартр зазначає: «Коли ми кажемо, що людина сама себе вибирає, ми маємо на увазі, що кожний з нас вибирає себе, але цим ми хочемо сказати, що, обираючи себе, ми обираємо всіх людей. Ми в жодному разі не можемо обрати зло... те що ми обираємо, – завжди благо... але ніщо не може бути благом для нас, не будучи благом для всіх» [7, с. 207]. Особливо це стосується лідера, який відповідальний за своїх послідовників і має бути ініціативним і активним, бо бути активним – означає існувати, утверджувати себе вчинками. Сартр

стверджує, що «Людина існує лише настільки, наскільки себе здійснює. Вона є, отже, не що інше, як сукупність своїх учинків, не що інше, як власне життя» [7, с. 211].

Уся ця активність лідера, як стиль життя й самореалізації, має засновуватися на пошуку вищих життєвих смислів (цінностей), які не можна лідеру дати в готовому вигляді. Він має їх віднайти, вистраждати (В. Франкл) [8]. Франкл вважає, що визначальною для людини є її совість. Так само це стосується лідера, який, ухвалюючи важливі, інколи доленосні рішення, кореспондує з власною совістю.

Поняття «лідерський стиль» слід інтерпретувати в контексті поведінкової теорії, що розглядає його як набір зразків поведінки керівника стосовно підлеглих. В основі цих зразків – розроблені різними авторами стилі управління (К. Левін, Р. Лейкерт, Ф. Фідлер, Р. Блейк та Дж. Моутон, Мітчел і Хаус та інші) [9]. Володіння лідером тим чи іншим управлінсько-поведінковим стилем залежить від набору особистісних властивостей, рис характеру, тому в нашому дослідженні спиратимемось на ідеї та положення теорії рис (Г. Олпорт, Р. Кеттел, Г. Айзенк) [10, с. 270-330]. Ця теорія наголошує на тому, що поведінкова здатність людини детермінується динамічною організацією особливих мотиваційних систем, звичок, установок і особистісних рис індивіда, які визначають унікальність її взаємодії з середовищем, передусім соціальним (Г. Олпорт). Таким чином, особистість лідера – це комплекс якостей, що властиві певним категоріям людей, і від цих якостей залежить лідерський стиль. Якість, або риса у персонології, розглядається як здатність людини поводитись подібним чином у широкому діапазоні ситуацій.

Але не тільки наявністю рис, а й конкретною ситуацією визначається лідерський стиль. Розробниками ситуаційної теорії є Г. Персон, Р. Стогділл, Т. Хілтон, П. Хартлі (сюди можна віднести й авторів ситуаційних моделей лідерства). Ця теорія висовує гіпотезу про те, що стиль лідера залежить від ситуації, у яку потрапляє група чи індивід. Лідери в певних ситуаціях виходять на перший план завдяки затребуваній якості, стилю поведінки, що розвинений у них більше, аніж в інших [11, с. 34]. Г.Персон продовжує стверджуючи, що ситуація визначає ті риси і стиль, які необхідні лідеру для ефективних дій у певних умовах. Ці психологічні утворення і поведінка є продуктом досвіду, тобто їх можна виробити вихованням [9, с. 24].

На сьогодні актуальними є ті теорії, які постулюють ефективність адаптивного стилю лідерства, що зумовлюється реальністю, а це означає застосування відомих науці стилів управління, способів впливу на людей відповідно до ситуації, що склалася.

З теорії «внутрішніх меж» (А. Печчеї) випливає, що суспільство, освіта, виховання мають виявити справжні можливості середнього індивідуума та знайти науково обґрунтовані способи максимального розвитку здібностей кожного з метою збереження життя на планеті [2, с. 230-232].

Наше дослідження будемо розгортати із застосуванням синергетичного підходу, що стосується взаємодії та передбачає спільний вплив на процес виховання лідерського стилю, коли органічна єдність впливів сильніша за потенцію кожного елемента, узятого окремо. Синергетичний підхід передбачає комплекс взаємопов'язаних принципів функціонування різних систем, здатних до самоорганізації. Синергетичний погляд на світ вказує на те, що між наявними у природі системами відкритого типу існує постійний обмін енергією чи інформацією [12, с. 46]. Виховання лідерського стилю в університетському освітньому середовищі слід віднести до складних систем відкритого типу, що характеризуються несталістю. Синергізм виховання лідерського стилю має виявитись у дослідженні за допомогою комбінованого впливу всіх складових, коли сумарний ефект перевершує вплив поодиноких факторів (суб'єкти, зміст, мікрогрупи, студентське самоврядування, умови, методи форми, інформаційна політика, економічний, політичний стан країни, сім'я, наставники академічних груп, природне середовище, екологічна ситуація тощо)

Будь-яке виховання, зокрема лідерського стилю, має базуватися на аксіологічному (ціннісному) підході, який вивчає предмети педагогічної реальності з позиції виявлення їх можливостей у задоволенні потреб людини. Звичайно, у цьому контексті людина розглядається як найвища цінність. У нашому дослідженні будемо дотримуватися системно-ціннісного підходу О. Вишневського, який групує цінності таким чином: валео-екологічні, особисті, родинні, громадянські, національні, загальнолюдські (абсолютні, вічні) [13, с. 239-338].

Не видається можливим досягти успіху у розвитку окремих складових лідерського стилю студентів поза контекстом діяльнісного підходу, що передбачає предметно-перетворювальну дію та її результат – відкриття, появу нового знання, уміння, якості, стилю. З позиції такого підходу лише в діяльності людина може розвинути свій лідерський стиль, тільки в перетворювальній активності, спрямованій на самозміну та зміну навколишнього світу [14]. Як зазначає Р. Сопівник, виховання лідерських якостей має базуватися на засадах діяльнісного підходу, бо в умовах продуктивних ситуацій оцінку особистості будуть давати з урахуванням міри внеску в задану предметно-практичну діяльність колективу або соціальної групи. Вибір, який роблять члени групи (колективу) на користь тієї чи іншої особи, є не лише емоційним, а й свідомим і враховує ставлення потенційного лідера до об'єкта роботи.

Розкриття, виховання і самовиховання лідерських якостей відбувається в діяльності (участь у навчальній, трудовій, спортивній, художній та іншій діяльності й самодіяльності тощо). Включаючись у діяльність, студент переходить у позицію суб'єкта, носія предметно-перетворювальної активності з позиції ініціатора, організатора, лідера. З огляду на це Р. Сопівник зазначає, що «лідер – насамперед суб'єкт групових відносин, і діяльність наставника, який опікує і спрямовує процес розкриття його лідерських якостей, вимагає як від першого, так і від другого діяльності (від педагога – супроводу, від особистості – прояву творчості в діяльності) і рефлексії щодо цієї діяльності» [15].

Історичний підхід притаманний кожній науці, для того щоб виробляти нові знання, необхідно оволодіти традицією (розвиток теорій, наявні категорії та поняття, технології, методики виховання тощо).

Близьким до історичного є генетичний підхід, що враховує спадковість як здатність живих організмів передавати свої ознаки наступним поколінням, але при цьому не виключається вплив на динаміку розвитку задатків середовища й виховання [16]. Дотримуємося позиції, що свідчить про те, що всі студенти можуть оволодіти затребуваним лідерським стилем, але їх можливості й міра оволодіння таким стилем будуть різними й залежатимуть від задатків і здібностей. Не виключається і такий стан речей, коли вихованець розкриється повною мірою, відіграючи роль вірного й добросовісного послідовника – того, хто йде за лідером. Як перші, так і другі в цьому процесі досягають «вершини», «квітучої пори» що є основою акмеологічного підходу (Н. Рибников, Б. Ананьєв, А. Бодальов) [2, с. 18-19] у вихованні лідерського стилю студентів і передбачає розкриття суті та закономірностей самореалізації особистості, забезпечує умови, що дозволяють людині на кожному етапі становлення досягти кульмінаційної точки професійної компетентності, творчої діяльності, розвитку здібностей, управлінських, організаторських якостей тощо

При цьому когнітивний та емоційно-ціннісний компоненти лідерського стилю мають формуватися не через насадження готових істин, шаблонних висновків, а через самостійне осягнення сутності професійного завдання, моральної норми, ухвалення управлінського рішення, генерації нового знання зсередини (Ж-Ж. Руссо, І. Бех).

Таким чином, методологічні підходи виховання лідерського стилю студентів в університетському освітньому середовищі охоплюють три рівні: філософський (системи); загальнонауковий (теорії, концепції); виховний (способи дослідження, методи педагогічного пізнання, методи виховання). Головним філософським підходом

у нашому дослідженні є екзистенціалізм, який розглядає виховання лідерського стилю як педагогічний супровід вільної самореалізації особистості студента з орієнтацією на пошук вищих життєвих смислів. Загальнонауковими підходами (соціальні науки) є положення поведінкової теорії (К. Левіна, Ф. Фідлера, Р. Лайкерта, Р. Блейка та Дж. Моутона, Мітчела-Хауса, Врума-Єттона), теорії рис Р. Кеттела і Г. Айзенка (стиль лідера залежить від сукупності особистісних рис), ситуативної теорії (конкретна ситуація визначає, які особистісні риси й стилі лідерської поведінки є затребуваними), теорії «внутрішніх меж» (розкриття та реалізація особистісного потенціалу людини у справі подолання викликів і глобальних загроз ХХІ ст.) А. Печчеї; історичний підхід у реконструкції формування сутності поняття «лідерський стиль». Педагогічні або конкретно наукові підходи дослідження: генетичний (для підбору способів впливу на особистість студента: не всі хочуть і здатні вести за собою, слід урахувувати індивідуальні задатки й нахили), синергетичний, ціннісний, діяльнісний, суб'єкт-суб'єктний, акмеологічний, а також метод природних наслідків і генерації моральної норми зсередини при формуванні когнітивного та емоційно-ціннісного компонентів лідерського стилю студентів.

Методологічні підходи виховання лідерського стилю студентів в університетському освітньому середовищі потребують подальшого більш детального дослідження.

Література:

1. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості / І. Д. Бех. – Т. 2. – Чернівці : Букрек. – 2015. – 640 с.
4. Марсель Г. К трагической мудрости и за ее пределы (перевод Бибихин В.) // Проблема человека в западной философии / переводы / сост. и послесл. П. С. Гуревича; общ. ред. Ю. Н. Попова. – М. : Издательство «Прогресс», 1988. – 404 с.
5. Камю А. Чума / А. Камю. – М. : АСТ, 2005. – 122 с.
6. Сартр Ж. П. Экзистенциализм есть гуманизм // Сумерки богов / [сост. и общ. ред. А. А. Яковлева]; перевод. – М. : Политиздат, 1990. – С. 319-345.
7. Філософія : хрестоматія (від витоків до сьогодення) : навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 620 с.
8. Франкл В. Человек в поисках смысла : сборник: пер. с англ. и нем. / общ. ред. Л. Я. Грозмана и Д. А. Леонтьева; вст.ст. Д. А. Леонтьева. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
9. Евтихов О. В. Стратегии и приемы лидерства : теория и практика / Евтихов О. В. – СПб. : Речь, 2007. – 238 с.
10. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – 3-е изд. – СПб. : питер, 2003. – 607 с.
11. Сопівник Р. В. Виховання лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів : монографія / Р. В. Сопівник. – К. : ЦП «Компринт», 2012. – 500 с.
12. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стер / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 208 с.
13. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. І. Вишневський. – 3-те вид., доопр. і доп. – К. : Знання. – 2008. – 568 с.
14. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості / І. Д. Бех. – Т. 2. – Чернівці : Букрек, 2015. – 640 с.
15. Сопівник Р. В. Методологічні засади виховання лідерських якостей майбутніх фахівців агропромислового комплексу України / Р. В. Сопівник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. – Тернопіль : Видавничий відділ ТНПУ, 2012. – № 4. – С. 32-37. – (Серія «Педагогіка»)
16. Нікітіна І. В. Суб'єктне самовизначення молодого людини в період повноліття / І. В. Нікітіна. – К. : 2007. – С. 35-37.

Давыдова Е. П.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ВОСПИТАНИЯ ЛИДЕРСКОГО СТИЛЯ СТУДЕНТОВ

В статье рассматриваются методологические подходы воспитания лидерского стиля студентов. Указывается, что основу таких подходов составляют положения экзистенциализма, в координатах которого воспитания является педагогическим сопровождением самореализации личности с ориентацией на поиск высших жизненных смыслов; поведенческой теории, теоретических положений учений К. Левина, Ф. Фидлера, Р. Лайкерта, Блейка-Муттона, Митчела-Хауса, Врума-Етттона о стиле управления и лидерства, теории черт Р. Кеттела и Айзенка; ситуативной теории, теории «внутренних границ» А. Печчеи. Среди других обосновываются исторический, генетический, синергетический, ценностный, деятельностный, субъект-субъектный, акмеологический подходы в воспитании лидерского стиля студентов, а также метод естественных последствий и генерации нравственной нормы изнутри при формировании когнитивного и эмоционально-ценностного компонентов лидерского стиля студентов.

Ключевые слова: лидерский стиль, методологические подходы воспитания, экзистенциализм, поведенческая теория, теория черт, теория «внутренних границ».

Давыдова О.Р.

**METHODOLOGICAL APPROACHES OF PERSONAL DEVELOPMENT
OF STUDENTS' LEADERSHIP STYLE**

The article deals with the methodological approaches of personal development of students' leadership style. It is pointed out, that the basis for such approaches are the following issues: existentialism, in the coordinates of which education is a pedagogical maintenance of self-identity with a focus on the search for the higher life expectations; behavioral theories, theoretical positions of the doctrine K. Levin, F. Fiedler, Likert, Blake, Mouton, Mitchell House, Vroom-Tone about the style of management and leadership theory of R. G. Cattell and Eysenck; situational theory (the specific situation determines which personality traits and styles of leadership behavior are necessary), the theory of «internal borders» (the discovery and realization of personal human potential in overcoming challenges and global threats of the XXI centuries) by A. Pechchei. The historical, genetic, synergetic, axiological, activity-based, subject-subject, acmeological personal development of students' leadership style are substantiated among the others.

It emphasizes that the cognitive and the emotional and evaluative components of leadership style should be formed not by implanting finished truths template conclusions, but through self-comprehension of the essence of professional tasks, moral standards, management decision. This consistent with the method of the natural consequences of Jean-Jacques Rousseau, when pedagogical support of student's education leadership style by coach carried out so that the pupil urged the force necessary logic of the natural course of things to a student on the basis of raising situations realized result of improper actions, one found the only right decision and one guided by it. Thus, there is a kind of «generation of the required knowledge from the inside» (I.Beh). That's to what the pupil comes to and considers it becomes imperative for action, deeply rooted in the behavior and develops into a habit.

Keywords: leadership style, methodological approaches to education, existentialism, behavioral theory, traits theory, the theory of «internal borders»

Рецензент: Слюсаренко Н.В.

УДК 378.14

Делікатна Н. М.*

**ЗМІСТ КОНСТРУКТИВНО-ПРОЕКТИВНИХ УМІНЬ У СТРУКТУРІ
ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

У статті розглядається зміст конструктивно-проективних умінь у структурі фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи, аналізуються певні аспекти проблеми формування цієї групи умінь у підготовці майбутніх учителів початкової школи та шляхи

© Делікатна Н. М.